

Einführung: Verfassungsstaat, Verfassungsgerichte und supranationale Integration

I. Zur Thematik des Symposiums

1. Ein europäisches Dauerthema: Verfassung und Integration
2. Ein europäisches aktuelles Thema: alte Probleme mit neuer Relevanz
  - die Laval-Entscheidung des EuGH und die Sorge um die Achtung der Grundrechte in der Union
  - der Vertrag von Lissabon vor den nationalen Verfassungsgerichten
  - die Sorge um die Wahrung der Kompetenzordnung und der Aufruf "Stoppt den Europäischen Gerichtshof"
3. Die einzelnen Themen des heutigen Symposiums

II. Rechtliche und staatsrechtliche Hintergründe und Grundlagen

1. Der souveräne Verfassungsstaat in der supranationalen Integration
  - a) Der souveräne Verfassungsstaat und seine Verfassung
    - die Weltordnung der souveränen Staaten, Begriff und Unteilbarkeit der Souveränität
    - die staatliche Verfassung und ihr Vorrang
  - b) Die supranationale Integration
    - eine supranationale (staatenübergreifende) öffentliche Gewalt
    - eine nichtstaatliche aber staatsähnliche Organisationsform der Integration in Europa
    - ein supranationales Recht mit Vorrang vor dem staatlichen Recht
  - c) Der Verfassungsstaat als Beteiligter an der supranationalen Integration
    - die Pflicht des Staates zur Achtung und Ausführung (und Durchsetzung) des Unionsrechts
    - der Bedeutungsverlust der staatlichen Verfassungen in der supranationalen Integration
    - die unbeeinträchtigte Souveränität und Letztverantwortung des Staates
    - das letzte Mittel: Austritt und Ausschluss aus der Union
2. Die Rolle der Verfassungsgerichte in der supranationalen Integration
  - in einigen Mitgliedstaaten auch anderer Gerichte oder Kontrollgremien
  - a) Die eingeschränkte Rolle der Verfassungsgerichte als Hüter der Verfassung
  - b) Die bedeutende Rolle der Verfassungsgerichte als Hüter der Grundwerte und Leitideen der Verfassung
  - c) Die Verfassungsgerichte als letzter Garant der Rechtsstaatlichkeit?

III. Zur Entwicklung der Verfassungsrechtsprechung zur Beteiligung an der Integration

1. Ein unvollständiges Bild in der rechtswissenschaftlichen Literatur
2. Eine schwierig aufzuarbeitende Entwicklung voller Parallelen, Gegensätze und Kurswechsel
3. Wichtige Gegenstände der Verfassungsrechtsprechung zur Beteiligung an der Integration
  - siehe Begleitmaterial "Rechtsprechungsübersicht"
  - a) Grundlegende Fragen
    - Grundverständnis der Union; Demokratie in der Union
    - verfassungsrechtliche Grundlagen und Grenzen der Mitgliedschaft in der Union
    - Unterwerfung und Grenzen der Unterwerfung unter das Recht der Union
    - Verhältnis zwischen Europäischem Gerichtshof und nationaler Verfassungsgerichtsbarkeit
      - insbes. Letztverantwortlichkeit für den Schutz der Grundrechte
      - insbes. Letztkontrolle der Wahrung der Kompetenzgrenzen der Union
  - b) Besondere Problemstellungen
    - Verpflichtung zur Umsetzung von Richtlinien
    - kommunales Wahlrecht für ausländische Unionsbürger
    - Beteiligung an der Währungsunion
    - Auslieferung eigener Bürger an andere Mitgliedstaaten
    - EuGH als gesetzlicher Richter
    - Wahlgleichheit und ungleiche Sitzverteilung im Europäischen Parlament
4. Das Spektrum der Positionen in der Verfassungsrechtsprechung zur Beteiligung an der Integration

Literaturauswahl

Bauer, Hartmut: Europäisierung des Verfassungsrechts, Juristische Blätter 122 (2000), 750

Hain, Karl-Eberhard: Zur Frage der Europäisierung des Grundgesetzes, Deutsches Verwaltungsblatt 2002, 148

Hobe, Stefan: Der offene Verfassungsstaat zwischen Souveränität und Interdependenz, 1998

Królikowsk, Jakub; Krzywoń, Adam; Warzecha, Katarzyna: Constitutional courts handling motions on the question of the constitutionality of European law, 2005, www.wpia.uw.edu.pl/pliki/socera_09.doc

Saladin, Peter: Wozu noch Staaten?, 1995

Schmitz, Thomas: Integration in der Supranationalen Union, 2001 (Zusammenfassungen in Englisch, Französisch, Spanisch und Deutsch unter http://lehrstuhl.jura.uni-goettingen.de/tschmitz/SupranUnion/SupranUnion_de.htm)

Ustavno sodišče [Slowenisches Verfassungsgericht] (Herausgeber): The position of Constitutional Courts following integration into the European Union (Materialien einer internationalen Konferenz in Bled, Slowenien, 2004)

Siehe außerdem die Links zur Spezialliteratur im Internet auf der Webseite zu unserem Symposium.

Ievads: Konstitucionāla valsts, konstitucionālās tiesas un supranacionālā integrācija¹

I. Simpozija tematika

1. Ilgstoši diskutēta tēma Eiropā: konstitūcija un integrācija
2. Aktuāla tēma Eiropā: vecās problēmas ar jaunu nozīmi
  - EKT nolēmums LAVAL lietā un rūpes par pamattiesību ievērošanu Savienībā
  - Lisabonas līgums nacionālajās konstitucionālajās tiesās
  - Rūpes par kompetences kārtības nodrošināšanu un uzsaukums: „Apstādiniet Eiropas Kopienų Tiesu”
3. Atsevišķas tēmas šīs dienas simpozija

II. Tiesiskais un valsts teorētiskais konteksts un pamati

1. Suverēna konstitucionāla valsts supranacionālā integrācijā
  - a) Suverēnā konstitucionālā valsts un tās konstitūcija
    - suverēnu valstu tiesiskā pasaules sistēma, suverentātes jēdziens un tās nedalāmība
    - valsts konstitūcija un tās augstākais juridiskais spēks
  - b) Supranacionālā integrācija
    - supranacionāla (vairākās valstīs aptveroša) publiskā vara
    - ne valstiska, bet valstij līdzīga jauna Eiropas integrācijas organizācijas forma
    - supranacionālas tiesības augstākā juridiskā spēkā pār valsts nacionālajām tiesībām
  - c) Konstitucionālā valsts kā supranacionālās integrācijas dalībniece
    - valsts pienākums ievērot un izpildīt (un efektīvi īstenot) Savienības tiesības
    - valstu konstitūciju nozīmes mazināšanās supranacionālā integrācijas procesā
    - neierobežotā valsts suverenitāte un galējā atbildība
    - pēdējais līdzeklis: izstāšanās un izslēgšana no Savienības
2. Konstitucionālo tiesu nozīme supranacionālajā integrācijā
  - dažās dalībvalstīs arī citas tiesas vai kontroles institūcijas
    - a) Konstitucionālās tiesas kā konstitūcijas sargātājas ierobežotā nozīme
    - b) Konstitucionālās tiesas kā konstitūcijas pamatvērtību un pamatideju sargātājas būtiskā nozīme
    - c) Konstitucionālā tiesa kā tiesiskas valsts pēdējais garants?

III. Par konstitucionālās tiesu prakses attīstību par piedalīšanos Eiropas integrācijā

1. Nepilnīgs atainojums juridiskajā lietratūrā
2. Grūti zinātniski saprotama paralēļu, pretrunu un virzienu maiņu attīstība
3. Svarīgas konstitucionālo tiesu prakses tēmas par piedalīšanos integrācijas procesā
  - skat. izdales materiālu "Tiesu prakses pārskats"
    - a) Nozīmīgākie jautājumi
      - izpratne par Eiropas Savienību; demokrātija Savienībā
      - konstitucionāltiesiskie pamati dalībai Savienībā, kā arī to robežas
      - “pakļaušanās” Savienības tiesībām, tās robežas
      - attiecības starp EKT un nacionālajām konstitucionālajām tiesām
        - īpaši galējā atbildība par pamattiesību aizsardzību
        - īpaši galējā atbildība par Savienības kompetenču robežu ievērošanu
    - b) Īpaši atzīmējamas problēmas
      - pienākums ieviest direktīvas nacinālajās tiesībās
      - citu dalībvalstu pilsoņu pašvaldību vēlēšanu tiesības
      - dalība monetārajā savienībā
      - savas valsts pilsoņu izdošana citai dalībvalstij
      - EKT kā likumīgais tiesnesis
      - vēlēšanu tiesību vienlīdzība un nevienlīdzīga vietu sadale Eiropas Parlamentā
4. Konstitucionālo tiesu tiesu prakses pozīciju spektrs par piedalīšanos Eiropas integrācijā

¹ tulkojumu no vācu valodas veica *Kristīna Lufta*

Norāde uz literatūru

Bauer, Hartmut: Europäisierung des Verfassungsrechts, Juristische Blätter 122 (2000), 750

Hain, Karl-Eberhard: Zur Frage der Europäisierung des Grundgesetzes, Deutsches Verwaltungsblatt 2002, 148

Hobe, Stefan: Der offene Verfassungsstaat zwischen Souveränität und Interdependenz, 1998

Królikowsk, Jakub; Krzywoń, Adam; Warzecha, Katarzyna: Constitutional courts handling motions on the question of the constitutionality of European law, 2005, www.wpia.uw.edu.pl/pliki/socera_09.doc

Saladin, Peter: Wozu noch Staaten?, 1995

Schmitz, Thomas: Integration in der Supranationalen Union, 2001 (kopsavilkumu angļu, franču, spāņu un vācu valodā skat. http://lehrstuhl.jura.uni-goettingen.de/tschmitz/SupranUnion/SupranUnion_de.htm)

Ustavno sodišče [Slovēnijas konstitucionālā tiesa] (Redaktors): The position of Constitutional Courts following integration into the European Union (Starptautiskas konferences materiāli, Bled, Slovēnija, 2004)

Bez tam skat. linkus speciālliteratūrai mūsu simpozija mājas lapā internetā.

Introduction: Constitutional state, constitutional courts and supranational integration

I. On the subject of the symposium

1. A European evergreen: constitution and integration
2. A European topical subject: old problems of actual relevance
  - the Laval judgement of the ECJ and the concern for the respect of fundamental rights in the Union
  - the Treaty of Lisbon at the national constitutional courts
  - the concern for the observance of the limits of competences and the appeal "Stop the European Court of Justice"
3. The individual topics of today's symposium

II. Legal and theoretical backgrounds and fundamentals

1. The sovereign constitutional state in the process of supranational integration
  - a) The sovereign constitutional state and its constitution
    - the world order of sovereign states; the concept and indivisibility of sovereignty
    - the constitution of the state and its primacy
  - b) The supranational integration
    - a supranational public power (exercised within a jurisdiction comprising the territory of several states)
    - a new form of organisation in Europe that is not a state but resembles a state
    - a supranational law enjoying primacy over national law
  - c) The constitutional state as participant in the process of supranational integration
    - the duty of the state to respect and execute (and enforce) Union law
    - the reduced significance of the national constitution in the process of supranational integration
    - the unaffected sovereignty and ultimate responsibility [Letztverantwortung] of the state
    - the measure of last resort: secession and expulsion of member states
2. The role of the constitutional courts in the process of supranational integration
  - in some member states, it is the role of all courts or of other institutions of control
    - a) The reduced role of the constitutional courts as guardians of the constitution
    - b) The prominent role of the constitutional courts as guardians of the constitutional fundamental values and ideas
    - c) The constitutional courts as ultimate guardians of the rule of law?

III. On the development of the constitutional jurisprudence on the participation in the process of integration

1. An incomplete image in legal literature
2. A development difficult to comprehend, full of parallels, contrasts and changes of course
3. Important topics of the constitutional jurisprudence on the participation in the process of integration
  - see the distributed overview
    - a) Fundamental questions
      - the basic understanding of the Union; democracy in the Union
      - the constitutional basis and limits of the membership in the Union
      - the subjection and the limits of the subjection to the law of the Union
      - the relations between the European Court of Justice and the national constitutional courts
        - in particular: the ultimate responsibility for the protection of fundamental rights
        - in particular: the ultimate control of compliance with the limits of the Union's competences
    - b) Special problems
      - the obligation to transpose directives
      - the right of foreign citizens of the Union to vote at municipal elections
      - the participation in the monetary union
      - the extradition of own nationals to other member states
      - the European Court of Justice as lawful judge
      - the principle of equal elections and the unequal allocation of seats in the European Parliament
4. The spectrum of positions in the constitutional jurisprudence on the participation in the process of integration

Further reading

Bauer, Hartmut: Europäisierung des Verfassungsrechts, Juristische Blätter 122 (2000), 750

Hain, Karl-Eberhard: Zur Frage der Europäisierung des Grundgesetzes, Deutsches Verwaltungsblatt 2002, 148

Hobe, Stefan: Der offene Verfassungsstaat zwischen Souveränität und Interdependenz, 1998

Królikowsk, Jakub; Krzywoń, Adam; Warzecha, Katarzyna: Constitutional courts handling motions on the question of the constitutionality of European law, 2005, www.wpia.uw.edu.pl/pliki/socera_09.doc

Saladin, Peter: Wozu noch Staaten?, 1995

Schmitz, Thomas: Integration in der Supranationalen Union, 2001 (English, French, Spanish and German summaries at http://lehrstuhl.jura.uni-goettingen.de/tschmitz/SupranUnion/SupranUnion_de.htm)

Ustavno sodišče [Constitutional Court of Slovenia] (editor): The position of Constitutional Courts following integration into the European Union (proceedings of an international conference in Bled, Slovenia, in 2004)

See also the references to special literature in the internet at the website for this symposium.